

Voor u gekozen

Sibylla Goegebuer

Adjunct-conservator Stedelijk Museum voor Volkskunde Brugge

Drie GODINKachels in het Stedelijk Museum voor Volkskunde Brugge

Verscheidene interieurs van het Stedelijk Museum voor Volkskunde zijn opgevat als stijlkamers in de ruime zin van het woord. Zij illustreren en evoceren, samen met de volksculturele voorwerpen die er zijn tentoongesteld, een welbepaalde levensstijl, al of niet verbonden met een beroep of ambacht.

Vanuit deze opvatting werden de authentieke haarden van de huisjes van de 17de-eeuwse Schoenmakersrente in de Balstraat, gerestaureerd en in 1973, als decor- en decoratiestuk in de museumentiteit, het oorspronkelijke volkskundemuseum, geïntegreerd. Hetzelfde principe geldt voor de afdeling in de Rolweg die in 1989 en 2003 museumwaardig werd. Op drie plaatsen in het museum worden bezoekers geconfronteerd met kachels, die werden geproduceerd in de GODINfabriek te Guise in Frankrijk of in Brussel, in de tweede helft van de 19de - eerste helft 20ste eeuw. Iedere kachel heeft een eigen vormgeving en sluit stilistisch perfect aan bij de volksculturele aspecten die in de verschillende museumafdelingen worden toegelicht. Bovendien worden de bezoekers op een bijna onopvallende manier in een huiselijke en rustgevende sfeer gedompeld.

Musea die Godinkachels tot hun permanente collectie mogen rekenen, herbergen een bijzondere schat aan cultuurgeschiedenis. De objecten, schijnbaar waardeloos, worden in de museale opstelling waardevolle items. Ze zijn de stille getuigen van een vooruitstrevend, tweede helft 19de-eeuws, urbanistisch, architectonisch en industrieel totaalproject: de fabriek GODIN (1846) en Le Familistère (1859) te Guise in Frankrijk, annex Godinfabriek (1854) met mini-Familistère (1886-1887) te Brussel. Ze passen perfect in het kader van de innoverende, filosofische gedachtegang van de stichter van de Godinhuizen: Jean-Baptiste André Godin (Esqueheries, 1817-1888).

Jean-Baptiste Godin gaat op elfjarige leeftijd aan de slag in het slotenmakeratelier van zijn vader. Een reis doorheen Frankrijk in 1835 brengt de jonge Godin in contact met de schrijnende arbeiderssituatie. De sociale wantoestanden brengen Godin op ideeën die hem

De kleine gietijzeren Godinkachel met opschrift "Godin-Lemaire a Guise Aisne" houdt de schoenmaker in het museum warm.

levenslang achtervolgen. De sociaal geïnspireerde theorieën van Charles Fourier (1772-1837) en Robert Owen worden blijvende inspiratiebronnen. In 1840 sticht Godin te Esqueheries een metaalgietijzerij. Hij lanceert er de productie van gietijzeren kachels. Het betekent de start van een succesrijke, industriële en financiële loopbaan. Jean-Baptiste Godin experimenteert verder. Zes jaar later, we schrijven 1846, vat hij zijn levenswerk aan. De metaalgietijzerijfabriek Godin wordt te Guise opgetrokken. Hij leidt zijn onderneming op een vernieuwende en originele manier. Vanuit een militant-politiek en ver-

licht paternalistisch standpunt weigert hij steevast de fatalistische houding te erkennen die uitgaat van het proletariaat en ijvert hij voor een sociaal welzijn van de Godin-werknemers.

Vanaf 1859 maakt Godin van zijn utopisch denken een realiteit: le Familistère, een wooncomplex met vijfhonderd verblijven voor de werknemers van de fabriek, wordt geconstrueerd naar zijn persoonlijk concept. Godin stelt een bouwprogramma op zoals hij een verkoopcatalogus met gebruiksaanwijzing van Godinartikelen, op inhoudelijk en praktisch vlak, zou samenstellen. Het wordt een functioneel en sober bouwproject, een vernieuwde generatie godshuizen, een Cité Radieuse avant la lettre. Godin doopt het tot Le Familistère,

Gietijzeren kachel met opschrift "Ae Mon Godin". Dit exemplaar staat opgesteld in de nieuwe klompenmakers- en gezondheidsschoenenruimte in voorbereiding. De kachel, type "Petit Godin", wordt nog steeds gefabriceerd.

een woonblok voor families. Het idee van het leven en werken op één locatie, met de uitstraling van een koninklijk paleis, primeert. Godin wil geen sociale hiërarchie, wel een republiek van arbeiders. De functionaliteit en het utilitaire van dit monument van het volk doen denken aan de constructies van kazernes en hospitalen, zelfs aan gevangenissen. Godin ontwerpt een circulatiepatroon met ontelbaar veel trappen, met galerijen en gemeenschappelijke binnenkoeren. Niemand ontsnapt aan het oog van de sociale controle. Le Familistère is een pronkstukje experimentele architectuur, gebaseerd op pragmatisch denken; het is een voorloper van moderne, urbanistische concepten. Licht, lucht en ruimte zijn drie sleutelwoorden. Het is een stad in een stad. De bewoners beschikken over "les équivalents de la richesse". Comfortabel wonen is belangrijk, gelukkig leven is dat evenzeer. Een theater, waarin op zondag lessen moraal worden gespeld, scholen, kinderopvang, een park, washuis, zwembad, econoomaat, enzovoort, maken deel uit van het geheel. Godin zorgt voor klimaatregeling, organiseert stromend-watertoevoer en een vuilafvoersysteem. Marie, Adèle Moret (1840-1908), tweede echtgenote en meest naaste medewerker van Jean-Baptiste Godin, bekommert zich om de pedagogische inbreng.

Het sociale actieplan van Jean-Baptiste Godin omvat nog meer. Hij beweegt zijn personeel er zelfs toe deel te nemen aan het bedrijfsbeleid. In 1880 worden de statuten van de Association Coopérative du Familistère een feit. Economische standpunten en sociale drijfveren bewegen er op gelijke voet. De doelstelling: het scheppen van vreugde in het produceren en in het afgewerkte product, is van primordiaal belang. Jean-Baptiste Godin beschouwt zichzelf niet als utopisch socialist. Hij weet zijn visie wel degelijk te materialiseren.

In 1886-1887 bouwt Godin voor zijn fabriek te Brussel een soort van mini-Familistère. Het dochterproject kent niet hetzelfde succes als de moederstichting te Guise, die tot in 1968 integraal standhoudt en nu nog steeds functioneert. De Brusselse fabriek sluit in 1972 haar deuren.

De Godin-fabriek en le Familistère te Guise hebben steeds een vrij onafhankelijk beleid ten opzichte van het stadsleven en het bestuur van Guise zelf gevoerd. Het hedendaagse cultuurproject en valorisatieplan op termijn, UTOPIA, wil de band versterken op cultureel, economisch en sociaal vlak, tussen de historische site (in 1991 als monument geklasseerd) en de huidige stad Guise. Het gaat om een uitgebreide studie vanuit urbanistisch en landschaps-architectonisch perspectief, uitgevoerd in opdracht van le Département de l'Aisne en het stadsbestuur van Guise die zich hebben verenigd in het orgaan Syndicat Mixte du Familistère Godin in 2000.

Strijkijzerkachel, in 2002 door het Stedelijk Museum voor Volkskunde aangekocht en sedert 2003 in de recente kleermakersopstelling geïntegreerd. Dergelijke kachels werden door de begoede kleermakers benut.

Het programma wordt gesteund door de regio Picardie, de Franse Staat, de Europese Commissie, de Association pour la Fondation Godin en Godin S.A. Er is le Familistère, het sociale paleis dat nog steeds wordt bewoond. Men wil de leefomstandigheden van de bewoners aan de huidige leefnormen aanpassen. Het restauratiedossier legt het accent op een rehabilitatieproces dat zoveel mogelijk aanleunt bij de oorspronkelijke opzet. Het authentieke karakter moet zoveel mogelijk worden behouden. Er moet tevens rekening worden gehouden met de imperatieven van het moderne leven. Er is le Familistère, het museologisch wonder, dat als gebruiksinstrument fungeert voor de valorisatie van het complex door het publiek. Men wil ook op dat

vlak enige reformaties doorvoeren. Het gaat er uiteindelijk om een bijdrage te leveren tot de (her)ontdekking van het monumentale patrimonium en de industriële en sociale geschiedenis van het complex te verbinden met de huidige Godinproductie en leefomstandigheden in de wooncluster.

Het actuele Familistère-avontuur stelt vragen over de plaats van het individu in een collectieve onderneming en toont de relatie architectuur-bewoners en bezoekers. Jean-Baptiste Godin beschouwt het habitat als een sociaal en economisch atelier van het leven. Het Utopiaproject integreert deze gedachtegang in het huidige museumverhaal. Het komt erop aan de visie van Godin zo leesbaar mogelijk te maken in de totale planning. De fabriek en le Familistère zijn belangrijke, monumentale, publieke ruimtes. Utopia wil ook de onmiddellijke omgeving van het woon- en werkcomplex valoriseren en in het plan opnemen.

Welke rol spelen de drie Godinkachels van het Stedelijk Museum voor Volkskunde in het mirakelverhaal Familistère-fabriek Godin? De objecten zijn unieke getuigen van een serieproductie op grote schaal, door Jean-Baptiste Godin vanaf de tweede helft van de 19de eeuw op gang gebracht. Het zijn gebruiksvoorwerpen met sterallure, bestemd om te worden gebruikt door arbeiders en burgers, zonder hiërarchisch onderscheid. Wetenschappelijke onderzoekers herwaarderen thans het polyvalente karakter van Godins totaalproject en tonen opnieuw belangstelling voor zijn idee van de solidaire maatschappij. Dit wetenschappelijk revaloriseren vertaalt zich thans ook naar een maatschappelijke trend: de hernieuwde interesse voor de kachels en keukenfornuizen vanuit de horecasector en interieurarchitectuurbranche.

Het Stedelijk Museum voor Volkskunde start op dit ogenblik een volkskundig onderzoek, op regionale en zelfs ruimere schaal, naar de herkomst, de types en de oorspronkelijke gebruikers van Godinkachels en -fornuizen. Men wenst de kachels uit de eigen collectie in een ruim volkscultuurhistorisch daglicht vanuit historisch en hedendaags, maatschappelijk perspectief te plaatsen. Wij vragen aan allen die mogelijks in het bezit zijn van oude of nieuwe Godinverwarmingsinstallaties aan dit museumproject te participeren. Het interesseert ons te weten hoe men in het bezit kwam van het toestel; of het nog steeds wordt gebruikt of louter als decoratiestuk wordt benut; waar het thans wordt opgesteld; wie de kachels en fornuizen oorspronkelijk gebruikte en of er fotomateriaal ter beschikking is. Serienummers; opschriften; types; kleur- en materiaalengebruik; afmetingen; aankoopbewijzen; enzovoort, zijn eveneens uitermate belangrijke gegevens. Alle informatie wordt vertrouwelijk

behandeld en is uitsluitend bestemd voor wetenschappelijk onderzoek. De Syndicat Mixte du Familistère Godin heeft reeds zijn medewerking toegezegd.

Bronnen

Capron M., Draperi J.F., Godin J.B., *entrepreneur de son siècle ou bâtisseur du futur?*,

www.crefige.dauphine.fr/recherche/histo_compta/capron.pdf

www.familistere.com/actu_utopia.htm

<http://members.lycos.co.uk/saltaire/History2>

<http://perso.wanadoo.fr/familistere.godin/Vie/godin1>

<http://perso.wanadoo.fr/familistere.godin/Vie/Moret>

Gide Ch., *Trois leçons des cours sur la coopération au Collège de France*, Association pour l'enseignement de la coopération, Paris, mars 1923

Dossier presse Comité Départemental du Tourisme de l'Aisne, janvier 2003